

११८८९

राज्यारोहण.

गणेश जनार्दन आगाशे बी. ए.

१९१२.

राज्यारोहण.

गणेश जनार्दन आगाशे बी. ए.

सन १९१२.

Printed by B. R. Ghanekar, at the Nirnaya-sagar Press,
23 Kolbhat Lane, Bombay.

Published by Ganesh Janardan Agashe, B. A.,
381 Sadashiva Peth, Poona-City.

राज्यारोहण.

DEDICATED

TO

HIS IMPERIAL MAJESTY KING GEORGE V.

EMPEROR OF INDIA

BY

HIS MOST LOYAL AND DUTIFUL SUBJECT

THE AUTHOR

पुणे मराठी प्रकाशक
१९१७ म. का. प्रकाशक
दा. नों.

PREFACE.

“THE fair commanded the song” to Cowper and a friend, who alas ! is no more, suggested the theme of the following verses. He himself set a seal on his loyalty by his pathetic end on 12th December last in the pandal erected in Bombay for reading the Royal Proclamation, a few minutes before the commencement of the proceedings. Much greater men than myself have borne eloquent testimony to the saintly character and profound learning of my friend, and though I would not say anything in this place to extol his many virtues, it is but justice that in putting these few verses before the Marathi reading public, I should mention the circumstance that the work just begun during his lifetime might have remained unfinished if the wish expressed by the late Vishnu Krishna Bhatavadekar at our last meeting in this world had not been a moral force encouraging and goading me on to complete what has all along been a labour of love to me.

POONA, }
6th July 1912. }

G. J. AGASHE.

FOREWORD

It is an encouraging sign of the times that the literature on the subject of the Coronation Durbar at Delhi 1911, is steadily growing and what is particularly notable is that the growth is visible in the Vernacular Literature. It has now become a commonplace to say that the visit of Their Imperial Majesties George V and Mary, has marked a new and promising era in the history of British Rule in India and that for the first time in that history, the people have seen their Sovereign and known what it is to be touched by his inspiring presence. Vivid descriptions of the visit have appeared in the newspapers, both in this country and in England, and instances of the manner in which Royalty won the hearts of their subjects wherever they went and spoke have been recorded. These the future historian of British India will doubtless in proper time bring together and narrate. But more than history is poetry and for the memory of the sights, scenes and success of the Royal visit to find its way into the heart of Hindustan so as to become a sacred tradition, handed from one age to another, it is to the mission of the poet we must turn ; and it is from him that future generation must get the inspiration to see and cherish the reality of the visions of the Delhi Durbar of 1911 and all that has made it so historic.

It is some such prevision which must have prompted that angelic soul the late Mr. Vishnu Krishna Bhatavadekar when he suggested to his friend Mr. G. J. Agashe, the

idea of using his poetical talent for the purpose of idealising the events and memories of the Royal Visit and the Coronation Durbar at Delhi. Mr. Agashe took up the suggestion, faithful to the call of his friend, and we have now the Poem entitled "Râjyârohana" (Coronation of the King) which is presented to the public in the following pages. It commemorates in Marathi verse what forms a new epoch in the history of our country.

I am not competent to write critically of the merits of the poem, but this I may venture to say that if it is a correct definition of poetry that it is a revelation of life, Mr. Agashe's muse has well revealed to us the life and soul of the events of the Royal Visit and the Coronation Durbar. One of the striking features of the poem is that throughout Mr. Agashe impresses his reader into the lesson of the spiritual character of the Coronation ceremony. As the reader follows him line by line and as the varied metre changes its melody, the thought grows more and more upon the mind that the ceremonies and sights of the Durbar, the movements and speeches of Royalty were more than show and sign—they revealed a new life of harmony between England and India. Of that new life breathed into the people by the Royal Visit, we had first the promise and then the performance, says Mr. Agashe in effect in his introductory lines. What was the promise? When as Prince of Wales, our King-Emperor visited India in 1905, he touched our hearts by declaring that *sympathy* is and ought to be the key-note of British rule in this country. And when as King-Emperor His

Imperial Majesty with the Queen-Empress came amongst his people and moved among them, with perfect trust in them and hope for their future, the watch-word *sympathy* stood symbolised as an object lesson to all.

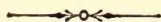
This, in short, appears to me as the dominant idea of the poem. It finds condensed expression in the beautiful verse at the end immediately before the benediction, where we are reminded that the Royal Visit gave a body and form to the abstract conception of loyalty and effaced from the minds of the people that their Emperor was a foreigner.

I need not say much on another feature of the poem. We live in days when the theory of evolution has caught hold of our minds and it is instructive to read in these verses once more the lesson of old that the past does not altogether die but lives in the present and that we are more or less creatures of ancient tradition. The Coronation ceremony in the West borrows a good deal from the Coronations of the Ancient East; and the description of the Coronation ceremonies of Indra, Rama, and Udhisthira in our Puranas form a valuable prelude to Mr. Agashe's inspiring verse on the Coronation of His Imperial Majesty King George V. This is a gem of a poem, and it ought to find a high place in the Vernacular Literature on the Royal Visit. To the young in particular of the now and the future it ought to be inspiring reading.

N. G. CHANDAVARKAR.

August 2nd 1912.

ARGUMENT.

PAGES.

Introduction—The accession of King George V. The recognition both in the West and East of the religious character of the ceremonial customary on such an occasion. Manu's conception of the kingly office. The Christian ideal of a king.	1- 3
Canto I.—The happy estate of the Immortals in Heaven. The resolve to elect a king. The election of Indra. The seat for Indra described. Indra seated. Indra's virtues eulogised by the Gods. The water-sprinkling by Prajâpati. The ceremony for a Kshatriya Ruler.	4-11
Canto II.—Râma's return to Ayodhyâ. His triumphal entry into the town. The preparations for the ceremonial. The performance of the rite by Vasishtha.	12-18
Canto III.—The preparations for the rite on the occasion of Dharma's accession. His progress through the town. The rite performed by Dhaumya, the family preceptor of the Pândavas. Dharma's oath. The rejoicings of the people.	19-28
Canto IV.—The greatness of Britain. Queen Victoria the Good. Edward VII. Accession of King George V. The preparations for the Coronation. The King's procession to Westminster. Entry into the Abbey. The Election. The Oath. The Anointing. The Investiture. The Sword. The Robe. The Orb and Cross. The Ring and the Sceptre. The Crown. The Homage and the return procession. ...	29-44
Canto V.—The dispensation of God's providence in the British Sovereignty of India. The announcement of the Imperial Durbar. The selection of Delhi for the holding of the Durbar. The Canvas City. The preparations. The entry into Delhi. The Durbâr Pavilion. The address from the Throne. The homage. The Proclamation. The final announcement. Sundry regal functions. Departure. The poet's benediction.	45-60
Appendix—Delhi on the morning of the arrival. The expectant crowds. Arrival at Selimghar. The procession to the Royal Camp. The Durbar shamiana. The Imperial cortege. The arrival of the Emperor.	61-64

अनुक्रमणिका.

सर्ग.	पृष्ठं.
उपोद्धात.	१-३
१ इन्द्राभिषेक.	४-११
२ रामाभिषेक.	१२-१८
३ युधिष्ठिराभिषेक.	१९-२८
४ पंचमजार्जाभिषेक.	२९-४४
५ दिल्लीदरवार.	४५-६०
" (कटाव).	६१-६४

॥ श्री ॥

राज्यारोहण.

उपोद्धात.

(साकी.)

श्रीमत्प्रौढप्रताप आंगल-भूपतिकुलप्रवाल ।

श्रीयुत जार्ज महाशय झाला ब्रितानियाभूपाल ॥ १ ॥

युवराजा तो असतां त्यानें दर्शन आह्वां दिधलें ।

कृपाकटाक्षें पाहुनि सर्वा प्रेमपाशि वश केलें ॥ २ ॥

ईशकृपेनें त्यास पित्याच्या सिंहासनिं आरूढ ।

पाहुनि सहजचि मना वाटलें पुरलें मनिंचें कोड ॥ ३ ॥

प्रिय आधीं तो होता त्यांतचि दुधांत साखर पडली ।

राज्यश्रीची माळ तयाच्या कंठीं अमोघ सजली ॥ ४ ॥

युवराजपदीं असतां त्यानें दिधली सहानुभूती ।

भेट, असंशय चक्रवर्ति तो करील आतां प्रीती ॥ ५ ॥

आनंदीआनंद जाहला देशोदेशीं लोकां ।

गेले लक्षावधि जन वधण्या राज्यारोहणकुतुका ॥ ६ ॥

(२) राजावांचुनि सर्वहि लोकां राहे भीती मोठी ।

ह्यणुनि निर्मिली भूप विभूती लोकरक्षणासाठीं ॥ ७ ॥

इन्द्र, वायु, यम, सूर्य, धनंजय, वरुण, सोम, वित्तेश
या देवांचा भूपाठाईं ठेवियला तेजोंऽश ॥ ८ ॥

नांदे मोठी नृपतिदेवता मनुष्यरूपें भुवनीं ।

बालहि राजा असतां त्यातें नावगणावें कोणीं ॥ ९ ॥

गर्जे ऐशी धर्मशासनीं आद्यमनूची वाणी ।

भूपति तितुका अंश विष्णुचा हें कथियलें पुराणीं ॥ १० ॥

भूपाविषयीं पूज्यभावना ही धर्म निर्मित्यली ।

तीच अबाधित लोकाचारीं या देशीं दृढ ठेली ॥ ११ ॥

(३) किरीटधारण हा भूपाचा केवळ नच उपचार ।

परंतु पूर्वापार मानिला तो धार्मिक संस्कार ॥ १२ ॥

निग्रह तैसा अनुग्रह असे ईशाचा अधिकार ।

तो चालविण्या आज्ञा त्याची हाच खरा आधार ॥ १३ ॥

ईशप्रतिनिधि असे भूपती ऐसा शास्त्रिं विचार ।

आहे ह्यणुनी पाळियला हा तसाच लोकाचार ॥ १४ ॥

ऐहिक सत्ता वैभव सारें देणारा प्रभु तोच ।

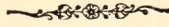
प्रभुसेवेला अर्पण त्याचें नृपतिधर्म हा साच ॥ १५ ॥

राज्य ह्यणति ती धार्मिक संस्था ऐशी उदात्त नीती ।
 श्रीख्रिस्तमतीं मान्य जाहली तीच पाळिली रीती ॥ १६ ॥

(४)या विधिचें ह्या दोन्हीं राष्ट्रीं शुद्ध भावनासाम्य ।
 विचारशीला कवणा मनुजा न वाटतें हें रम्य ॥ १७ ॥
 व्यवहाराचें दुजें अंग जें या विधिचें, उपचारीं ।
 यथाविभव तें पूर्ण होतसे, तें जनमानसहारी ॥ १८ ॥
 पाश्चात्य तशी प्राच्य पद्धती या नृपसंस्काराची ।
 दावायातें येथ गुंफिलीं कथानकें दोहींचीं ॥ १९ ॥
 पहिल्या सर्गीं अभिषेकविधी समंत्र देवेन्द्राचा ।
 दुसऱ्यामध्ये वानियला तो दाशरथी रामाचा ॥ २० ॥
 तिसऱ्यामध्ये युधिष्ठिराचा, पुढतीं जार्जनृपाचें ।
 किरीटधारण, रहस्य कथुनी त्या त्या विध्यंगाचें ॥ २१ ॥
 पंचम सर्गीं चक्रवर्तिचा तो दिल्ली-दरबार ।
 संक्षेपानें कथिला त्याचें कौतुक जनीं अपार ॥ २२ ॥
 प्रसंग सुंदर परी लेखणी माझी हे बहु दुबळी ।
 कशा तरी म्यां चार गुंफिल्या भीत भीत या ओळी ॥ २३ ॥
 आवडतां ह्या विषयगौरवें रसिकां थोड्या फार ।
 मानिन त्यांच्या सौजन्याचें कौतुक मी साभार ॥ २४ ॥

* The Coronation Service by the Lord Bishop of Madras.

॥ इन्द्राभिषेक ॥

सर्ग १.

(साकी.)

आनंदाचें भुवनचि जेथें सौख्य अखण्डित नांदे ।
प्राणिमात्रही सदा विहरती ज्या लोकीं स्वच्छन्दें ॥ १ ॥
पूर्ण मनोरथ करिति कल्पतरु देउन वांछित तें तें ।
पवित्र मन्दाकिनी ज्या स्थलीं शांत करी वृष्णेतें ॥ २ ॥
ज्या सुखभुवनीं तारुण्याविण दुसरें वय नच ठावें ।
परंपरेच्या विहारकुतुकीं जेथें नित्य रमावें ॥ ३ ॥
कुसुमें सुद्धां म्लान न होती, व्याधी कोटुनि येती ।
मरणाचें तर नांव कशाला ऐशी जीवित-रीती ॥ ४ ॥
अत्यानंदें मात्र अश्रुचे विंदू नयनीं दिसती ।
गोडीच्या कलहाविण जेथें विरह कधीं नच होती ॥ ५ ॥
जिकडे तिकडे दाट लागती वनवृक्षांच्या राई ।
शीतल छायेखालीं रमतीं मिथुनें ठाईं ठाईं ॥ ६ ॥
प्रसन्न निर्मल जलौघ वाहे कोठें सुंदर टाकीं ।
काञ्चनपद्मों नानापरिचीं फुलतीं उभय तटाकीं ॥ ७ ॥
माणिक-मरकत-नील मण्यांचे पर्वत जागोजागीं ।
स्पृहा तयांची दिव्य लोकिं त्या करितो कोण अभागी ॥ ८ ॥

रत्नशिलातल्लिं बैसुनि कोणी सुखसंलाप करीती ।
 कोणी काश्वनपद्मकिसलयास्तरणीं निद्रा घेती ॥ ९ ॥
 आगर केवळ सर्व सुखांचें ऐशा या सुरभुवनीं ।
 विधिसह होते देव बैसले यथोचित स्वस्थानीं ॥ १० ॥
 तेव्हां सहजचि गोष्ट निघाली कीं सुरलोकांमाजी ।
 रांजा कोणी तरी असावा सर्व जाहले राजी ॥ ११ ॥
 देवांमध्ये इन्द्राशुका ओजस्वी नच कोणी ।
 बळकट, काटक, कनवाळूही वारिल येतां बाणी ॥ १२ ॥
 संमति यापरि सर्वजणांची पडतां अभिषेकाचा ।
 करावया संभार लागले, तोटा तेथ कशाचा ? ॥ १३ ॥
 इन्द्रालागीं बसावयास्तव आसैन्दी देवांनीं ।
 वेदमन्त्रमय कल्पियली ती अद्भुत त्यांची करणी ॥ १४ ॥
 बृहद्, रथन्तैर दोन कल्पिले पाय तिचे ते पुढचे ।
 वैरूपें, वैराजें केले पाय मागचे तीचे ॥ १५ ॥
 उशा, पायथ्या शाकर, रैवत ही जोडी बैसविली ।
 नौधस-कालेयाचीं गातीं बाजूला योजियलीं ॥ १६ ॥
 ऋग्मन्त्रांची दोरी विणिली अग्र करुनि पूर्वेस ।

१ ते देवा अनुवन्सप्रजापतिका अयं वै देवानामोजिष्ठो बलिष्ठः सहिष्ठः सत्तमः
 पारयिष्णुतम इममेवाभिषिञ्चामहा इति । ऐ. ब्रा. अध्याय ३८ खण्ड १. २ लहान-
 नसा पलंग अथवा चौपाई. * हीं वैदिक छंदांचीं नांवे आहेत.

सामांची ती तिरपी विणकर केली आसन्दीस ॥ १७ ॥
 या दोन्यांच्या मधलीं छिद्रें याजुष मन्त्रीं भरलीं ।
 कीर्तिरूप ती मऊ विछाडित वसावया आंथरली ॥ १८ ॥
 श्रीची केली उशी तेधवां इन्द्रा शिर टेंकाया ।
 धरुनि बैसले दोन दोन सुर आसन्दीच्या पायां ॥ १९ ॥
 सविता एका, दुज्या बृहस्पति पूर्वेच्या पदिं वसले ।
 वायू, पूषा या देवांनीं पश्चिमपद सांवरिलें ॥ २० ॥
 मित्रावरुणीं उसें पायथें अनुक्रमें रक्षियलें ।
 अश्विबन्धुनीं दों बाजूंच्या गातां सांभाळीलें ॥ २१ ॥
 होतां यापरि सर्व सिद्धता, मङ्गल मन्त्रा पढला ।
 इन्द्र अनन्तर यथाविधी त्या आसन्दीवर चढला ॥ २२ ॥
 “वसू चढुंत या आसन्दीवर देउंत मज साम्राज्य ।
 रुद्रहि माझ्या आधीं चढुनी देउंत मजला भौज्य ॥ २३ ॥
 आदित्यहि ते आधीं चढुनी देवोत स्वाराज्य ।
 विश्वेदेवहि हीवर चढुनी मज वितरुंत वैराज्य ॥ २४ ॥
 पवित्र ऐशा आसन्दीवर चढुनि अगोदर माझ्या ।
 साध्यें आणखी आर्ह्य देव ते देउंत मजला राज्या ॥ २५ ॥
 मरुत् तसे अङ्गिरे देव ह्या आसन्दीवर चढुनी ।
 परमेष्ठीच्या लोकीं वसती देउंत मजलागोनी ॥ २६ ॥

१ धर्मानें प्रजेचें पालन. २ उपभोग्य वस्तूंची समृद्धि. ३ स्वातंत्र्य.
 ४ इतर राजांहून अधिक योग्यता. ५,६,७,८ देवांचे गण.

माहाराज्यहि त्या लोकीं मज आधिपत्य चिरकाल ।
 त्यांजमुळें मज अपारतत्रयहि त्या लोकीं साधेल” ॥ २७ ॥
 या अर्थाचे मन्त्र पढुनियां इन्द्र अधिष्ठित झाला ।
 बघुनि तयातें विश्वेदेवीं विचार ऐसा केला ॥ २८ ॥
 लोकीं जैसे गुण राजाचे बन्दिजन स्तविताती ।
 गुणख्यापनें ऐशा उपजे शत्रूंच्या मनिं भीती ॥ २९ ॥
 विचार ऐसा करुनि सभोंतीं इन्द्राच्या ते जमले ।
 तद्गुणैकीर्तनिं चित्त, वदनही तेव्हां त्यांचें रमलें ॥ ३० ॥
 “सम्राड्‌रूपी आहे ह्यणुनी धर्में जन शासाया ।
 स्वयें भोग भोगाया तैसा भोग-समृद्धि कराया ॥ ३१ ॥
 स्वतंत्र आपण राहुनि भूपां माण्डलिकां रक्षाया ।
 परमेष्ठीचा अंश ह्यणोनी पारमेष्ठ्य सेवाया ॥ ३२ ॥
 समर्थ सर्वा क्षतापासुनी स्वविक्रमें पाळाया ।
 असे लाभला स्वामी प्राण्या, प्रजेप्रती हा राया ॥ ३३ ॥
 अरींस जेता, असुरां हन्ता, वेदांचा हा गोप्ता ।
 धर्माचा हा त्राता, झाला देवांचाही नेता” ॥ ३४ ॥

१ इतरांहून श्रेष्ठत्व. २ तं विश्वेदेवा अभ्युदक्रोशन्निमं देवा अभ्युत्क्रोशत
 सम्राजं साम्राज्यं भोजं भोजपितरं स्वराजं स्वाराज्यं विराजं वैराज्यं राजानं
 राजपितरं परमेष्ठिनं पारमेष्ठ्यं क्षत्रमजनि क्षत्रियोजनि विश्वस्य भूतस्या-
 धिपतिरजनि विशामत्ताजनि पुरां भेत्ताजन्यसुराणां हन्ताजनि ब्रह्मणो गोप्ताजनि
 धर्मस्य गोप्ताजनीति. ३ प्रजापतीचे लोकीं वास्तव्य ।

इन्द्राचें गुणकीर्तन यापरि देवमुखानें झालें ।

प्रजापतीनें मग मन्त्रानें इन्द्रा अभिमन्त्रियलें ॥ ३५ ॥

“नियमा करुनी सत्संकल्पा इन्द्रानें मनिं धरिलें ।

आरोहण या आसन्दीवर साम्राज्यास्तव केलें” ॥ ३६ ॥

आसन्दीच्या पुढें उभा मग पश्चिमाभिमुख ठेला ।

प्रजापती अभिषेक-साधनीं सज्ज तत्क्षणीं झाला ॥ ३७ ॥

उदुंबराची सपर्ण शाखा आर्द्र, दर्भ सोन्याचे ।

इन्द्र-शिरावर धरुनि दाखवी कौतुक अभिषेकाचें ॥ ३८ ॥

उदुम्बराचा चर्मस करुनी द्रव्यें आठ तयांत ।

दहीं, तूप, मध, मदिरा, दूर्वा, अंकुर, हिरवें गवत ॥ ३९ ॥

उन्हांत पाउस पडतो तें जल, द्रव्यें ऐशीं आठ ।

घालुनि अभिषेकितां करी तो या मन्त्रांचा पाठ ॥ ४० ॥

“औषध सर्व व्याधीवरचें अभिषेकोदक शान्त ।

राष्ट्रातें हें वृद्धिस्थितिकर, केवल विनाशरहित ॥ ४१ ॥

इन्द्र, सोमही, वरुण, यम, मनू जयें तयें तुज आज ।

अभिषिञ्चितसे तूं हो सकलां राजांचा अधिराज ॥ ४२ ॥

१ निषसाद धृतव्रतो वरुणः पस्त्यास्वा. २ चमचा. ३ इमा आपः शिवतमा इमाः सर्वस्य भेषजीः । इमा राष्ट्रस्य वर्द्धनीरिमा राष्ट्रभृतोऽमृताः । ४ याभि-
रिन्द्रमभ्यषिञ्चत्प्रजापतिः सोमं राजानं वरुणं यमं मनुम् । ताभिरद्भिरभिषिञ्चामि
त्वामहं राज्ञां त्वमधिराजोभवेह ।

सर्ग १]

इन्द्राभिषेक.

मोठ्यांमध्ये मोठा तूं बा, धर्म प्रजेस शास्ता ।

प्रसवुनि तुजला धन्य जाहली कल्याणी तव माता ॥ ४३ ॥

परमेशाच्या आज्ञेनें मी अश्वींच्या बाहूंनीं ।

इन्द्रा तुजला अभिषिञ्चितसे पूषाच्या हस्तांनीं ॥ ४४ ॥

अग्नितेज, रविकान्ति, आत्मबल हें जल तुजला देवो ।

शक्ति, श्री, यश, अन्नसमृद्धी अखण्ड तुजला होवो" ॥ ४५ ॥

मुलगा, नातू, पणतू यांसह नांदुं सुखें ह्यणवोनी ।

अभिषिञ्चियलें व्याहृतिमन्त्रें मग इन्द्रालागोनी ॥ ४६ ॥

अभिषिञ्चियलें पुनश्च इन्द्रा मग अन्या देवांनीं ।

प्रत्येकाही दिशेस विधिनें यथोक्त त्या मन्त्रांनीं ॥ ४७ ॥

यानंतर जे क्षत्रिय राजे झाले त्यांस असाच ।

अभिषेकविधी केला ऋषिंनीं, मन्त्रभागही तोच ॥ ४८ ॥

श्रुतिमय इन्द्रा आसन्दी ती कल्पियली देवांनीं ।

उदुम्बराची क्षत्रिय-भूपां सांगितली वेदांनीं ॥ ४९ ॥

टीच उंचिच्या चार खुरांवर गातीं मुंडा हात ।

चौ बाजूंनीं चार असावीं, मापें हीं शास्त्रोक्त ॥ ५० ॥

१ महान्तं त्वामहीनां सम्राजं चर्षणीनाम् । देवी जनित्र्यजीजनद्भद्रा जनित्र्यजी-
जनत् । २ देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामग्नेस्तेजसा
सूर्यस्य वर्चसेन्द्रस्येन्द्रियेणाभिषिञ्चामि बलाय श्रियै यशसेन्नाथाय । ३ औदुम्बरी
आसन्दी तस्यै प्रादेशमात्राः पादाः स्युररत्निमात्राणि शीर्षण्यान्यनूच्यानि मौञ्जं
विवयनं व्याघ्रचर्मावस्तरणम् ।

ही चौपाई दाट विणावी मोळाच्या दोरीनें ।
 व्याघ्रचर्म त्यावरि पसरावें आसन साक्षेपानें ॥ ५१ ॥
 करुनि केंस वर तोंड तयाचें पूर्व दिशेस करावें ।
 कीं राजाच्या शौर्याचें तें सूचक जनासि व्हावें ॥ ५२ ॥
 आसन्दीच्या पाठीमागें तोंड करुनि पूर्वेस ।
 उजवा गुडघा लववुनि भूपें टेंकावा भूमीस ॥ ५३ ॥
 डावा गुडघा उभाच ठेवुनि आसन्दीस करांनीं ।
 स्पर्शुनि तीचें नृपें करावें अभिमन्त्रण मन्त्रांनीं ॥ ५४ ॥
 “हे आसन्दी ! बसोत तुजवर अग्नी, सविता, सोम ।
 इन्द्र, बृहस्पति, विश्वेदेवहि देउंत मजला क्षेम” ॥ ५५ ॥
 अभिषेकविधी करणारा मग मन्त्र ह्यणे शान्तीचा ।
 स्वयें ह्यणोनी राजाकरवीं करवी पाठ तयाचा ॥ ५६ ॥
 “हे उदकांनों ! कृपादृष्टिनें मजला तुह्मीं पहावें ।
 तुमच्या शान्त तनूनें माझ्या गात्रांतें स्पर्शावें ॥ ५७ ॥
 तुमच्या ठायीं असति अग्नि जे त्यांतें मी आवाहीं ।
 कान्ती, शक्ती, ओजहि तैसें द्यावें मजला त्यांहीं” ॥ ५८ ॥

१ व्याघ्रचर्मणाऽऽस्तृणात्युत्तरलोम्ना प्राचीनग्नीवेण क्षत्रं वा एतदारण्यानां
 पशूनां यद्व्याघ्रः । २ शिवेन मा चक्षुषा पश्यतापः शिवया तन्वोपस्पृशत
 त्वचं मे । सर्वा अग्नी रप्सुपदो हुवे वो मयि वचो बलमोजो निधत्त ॥

वेदोक्तं या विधिनें पूर्वीं जनमेजयादि राजे ।
अभिषिञ्चयले त्यांचें सद्यश्च कथापुराणीं गाजे ॥ ५९ ॥

या देशाला भरतखण्ड हें नांव लाधलें, पूर्वीं ।
स्वविक्रमं पाळिली जयानें सागरान्त ही उर्वी ॥ ६० ॥

त्या सम्राजा भरता झाला या विधिनें अभिषेक ।
धार्मिक हा संस्कार नृपाला प्रजेसही दे हरिख ॥ ६१ ॥

॥ रामाभिषेक ॥

सर्ग २.

(आर्या)

विजयश्रीनें लङ्का-रणरंगीं जानकीधवा वरिलें ।
सापन्न-मत्सराचें वारें तीच्या मनांत नच शिरलें ॥ १ ॥
श्रीरामाचे कण्ठीं जेव्हां रणरङ्गिं घातली माळा ।
तेव्हां तिनेंच सीता-रामसमागम-सुयोग आणियला ॥ २ ॥
सीता, दुजी जयश्री हें भार्याद्वय सर्वेंच घेऊनी ।
राज्यश्रीस वराया साकेता राम येइ परतूनी ॥ ३ ॥
वनवासाचे पूर्वीं वाङ्निश्चित दशरथेंच ती केली ।
आतां परिग्रहातुर कंठित एकैक दिवस ती ठेली ॥ ४ ॥
येतांच अयोध्येच्या सन्निध सीतासमेत रघुनाथ ।
राज्यश्रीचे दूतचि सामोरे येति मन्निजन, भरत ॥ ५ ॥
केले राज्यश्रीच्या स्वयंवराचे समग्र संभार ।
एकपतित्व धरेचें असतां कोठूनि वाण पडणार ? ॥ ६ ॥
श्रीरामा पूजियलें प्रेमपुरःसर गुरू वसिष्ठानें ।
सीमान्तपूजनचि तें केलें गमलें जनास संमानें ॥ ७ ॥
पुरवुनि पित्राज्ञेतें निजप्रतिज्ञाभरास उतरोनी ।
केला स्वराजधानी-प्रवेश रामें चतुर्दशाब्दांनीं ॥ ८ ॥

आनंदाची उकळी पौरमनीं तेधवां गमे फुटली ।
 चिरविरहानन्तर ती नाथा भेटावया पुरी नटली ॥ ९ ॥
 आनंदी-आनंद प्रकट जनाच्या मुखावरी दिसला ।
 कीं अन्तर्यामीचा भाव वदनदर्पणीं गमे वठला ॥ १० ॥
 जाया वधूगृहाप्रति वर जेंवि निघे तसाच रामाचा ।
 गमला स्वराजधानी-प्रवेश पौरां अपार मोदाचा ॥ ११ ॥
 देदीप्यमान रविसा जोडियला दिव्य रथ सुमंत्रानें ।
 आरोहण तयिं रामें केलें हरियुजिं जसें महेन्द्रानें ॥ १२ ॥
 रश्मी धरिल्या भरतें, शत्रुघ्नें छत्र नवनृपावरतीं ।
 लक्ष्मण चामर वारी, चंवरी विलसे विभीषणाहातीं ॥ १३ ॥
 प्रेमादरभावाचें भरतें आलें त्रिवर्गबन्धूतें ।
 त्या बन्धुत्वा उपमा नोहे, त्यांचेंच साजलें त्यातें ॥ १४ ॥
 भूमण्डल दुमदुमलें ऐसा स्तुतिपाठ मांडिला ऋषिंनीं ।
 तो आकाशकटाहहि घुमला अमरांचिया प्रशंसांनीं ॥ १५ ॥
 शत्रुंजय नांवाच्या पर्वतशा तुंग कुंजरावरती ।
 सुग्रीव महातेजा होई आरूढ वानराधिपती ॥ १६ ॥
 तो कृष्णकुंजरावर पिङ्गट कपिराज जेधवां बसला ।
 काळ्या खडकावर जणुं लोभ्रद्रुम तो गमे जनां फुलला ॥ १७ ॥
 मानवरूपा धरुनी, विभूषणीं भूषवूनि तनुयष्टी ।
 इतर कपीहि निघाले बैसुनियां नवसहस्र गज-पृष्टीं ॥ १८ ॥

डंके दणाण झडती, शङ्ख तुताऱ्या दणाणुनी देती ।
 जणुं त्या निज-उच्च-रवें पुकारिती रामविक्रमा पुढती ॥१९॥
 रामा विपद्विरामा नेत्रीं जनहो पहा ! तुझी याहो ! ।
 या अर्थेच जणूं कां भेरींनीं फोडिला तदा टाहो ॥ २० ॥
 रामाचा सुखसंक्रम व्हाया ज्या वाल्या मधुर सनया ।
 त्यांहींच रिझविले ते आले जे रामदर्शना घ्याया ॥ २१ ॥
 नक्षत्रीं चंद्र जसा मन्निगणीं शोभला तसा राम ।
 बघतां त्यातें लोकां गमलें कीं पूर्ण जाहले काम ॥ २२ ॥
 साक्षत सुवर्णकुम्भा शिरिं घेउनि चालल्या पुढें कन्या ।
 मोदकहस्तीं नरही शुभ-शकुन करीति त्या नृपा धन्या ॥ २३ ॥
 पुढती चालति धेनू मूर्तचि पुण्यौघ तेंवि विप्रवर ।
 श्रीरामातें त्यांचें पुरोगमत्वचि अमोघ भद्रकर ॥ २४ ॥
 प्रत्येक गोपुरावर प्रत्येक चतुष्पथावरी दिव्य ।
 इन्द्रधनुष्यासम तीं विलसलिं उत्तुङ्ग तोरणें भव्य ॥ २५ ॥
 उभयत्र राजमार्गीं गुड्या, पताका विचित्र रंगाच्या ।
 द्वारीं प्रजाजनांनीं उभारिल्या सूचक स्वमोदाच्या ॥ २६ ॥
 संमार्जन चांग करुनि आसेक सुवासिकें जलें करुनी ।
 रेखुनि रंगवली सजविलिं भवनाङ्गणेंहि गृहिणींनीं ॥ २७ ॥
 श्रीरामा वन्दाया, अभिनन्दाया तयासि सामन्त ।
 आले, तत्परिवारें गजबजलें प्राज्य सर्व साकेत ॥ २८ ॥

सर्ग २]

रामाभिषेक.

बघण्या अभिषेकोत्सव जन तेव्हां लोटले असंख्यात ।

मुंग्यांची रवण तशी रीघ मिळेना मुळींच मार्गांत ॥ २९ ॥

फुललें, डुललें सारें जनसंमर्दे विशाल तें नगर ।

ये पारिजातकातें वर्षाकालांत जेंवि कुसुमभर ॥ ३० ॥

सुंदर ललनावदनें प्रतिवातायनिं तटस्थ तीं ठेलीं ।

श्रीरामवदनचन्द्रो-दयकांक्षी उत्पलेंच तीं गमलीं ॥ ३१ ॥

त्या स्मितसुंदरवदनीं मुकुलितकमलीं तडागसें गमलें ।

प्रतिवातायन, त्यातें बघतां मार्गस्थ-नेत्र-युग रमलें ॥ ३२ ॥

उच्चाट, चन्द्रशाला, गृहवलभी, वृक्ष राजपथिं निकट ।

गमले वदनश्रेणी रेखुनि कीं निर्मिलेच चित्रपट ॥ ३३ ॥

सादर विप्राशीर्वच, सप्रेम जनप्रणाम तो घेत ।

जयघोषें अभिनन्दित पुरमार्गे जाय धन्य नरनाथ ॥ ३४ ॥

कुतुकें ईक्षित शिशुनीं, साश्चर्य प्रौढ दृप्त वीरांनीं ।

सादर सामन्तांनीं, भक्तिपुरःसर समग्र पौरजनीं ॥ ३५ ॥

सोत्कण्ठ प्रमदांनीं, सुतवात्सल्यें तसा पुरन्ध्रींनीं ।

स्नेहें आप्तजनांनीं, गाढ-प्रेमें त्रिवर्गजननींनीं ॥ ३६ ॥

श्रीरामाचें दर्शन प्रवेश-यात्रेंत ज्या जनां घडलें ।

त्यांना गमलें तेव्हां डोळ्यांचें आज पारणें फिटलें ॥ ३७ ॥

केली जी कुसुमांची वृष्टी प्रतिमार्गिं पौरजानपदीं ।

घनदाट शेज झाली पडुनी ती रामरथतुरङ्गपदीं ॥ ३८ ॥

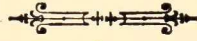
लाजा फेंकुनि बाला सुखागत करिति रामभूपाला ।
 ओंवाळुनि नीराजन मङ्गल रामासि वांछिती महिला ॥ ३९ ॥
 प्रतिगोहिं मंगलार्ता पुरन्ध्रवर्गे नृपास जी केली ।
 ती सूचक जणुं झाली कीं आर्ती प्रकृतिची लया गेली ॥४०॥
 फेंकित सर्वदिशांसी विधुसा आल्हादकारि किरणांतें ।
 श्रीरामचन्द्र आला इक्ष्वाकूंच्या सुरम्य भवनातें ॥ ४१ ॥
 तेजस्वी भरत तदा सुग्रीवा वानराधिपास वदे ।
 अभिषेकसिद्धता वा करण्या आज्ञा त्वदीय दूतां दे ॥ ४२ ॥
 सुग्रीवें सोन्याचे चार कलश वानराधिपां दिधले ।
 वदला, “जा आणा हो भरुनी हे चार अब्धिच्या सलिलें” ॥४३
 गरुडाच्या वेगें मग केलें उड्डाण वानरेन्द्रांनीं ।
 सागरनदीनदोदक एक्या रात्रींत आणिलें भरुनी ॥ ४४ ॥
 पूर्वसमुद्राचें जल सोन्याच्या रत्नखचित कलशांत ।
 भरुनि सुषेण कपीनें आणियलें तेथ चार यामांत ॥ ४५ ॥
 जल दक्षिणोदधीचें कलश भरुनि आणितां न ऋषभास ।
 झाले प्रयास, कोटुनि, असतां प्रभुसेवनांत उल्हास ? ॥ ४६ ॥
 पश्चिममहार्णवाचें जल आणियलें भरून वेगानें ।
 कर्पूर-रक्तचन्दन-सुवासित स्वर्णकलशिं गवयानें ॥ ४७ ॥
 उत्तर रत्नाकरिंचें शीत उदक रत्नकुम्भिंभ मारुतिनें ।
 आणियलें, अनिलसुता विक्रमवेगांत केंवि होय उणें ? ॥४८॥

जल पंचशतनद्यांचें इतर कर्पीनीं तसेंच आहरिलें ।
 श्रम कोठुनि त्यां ? ज्यांनीं अविधस एक्या उडीत लंघिल्लें ॥४९॥
 तीर्थजलें हीं येतां शत्रुघ्नें इतर सिद्धता केली ।
 आमन्नणें वसिष्ठा, मन्त्रिजनां, बान्धवांसही दिधलीं ॥ ५० ॥
 पाचारिले वसिष्ठें कात्यायन, वामदेव, जावालि ।
 काश्यप, गौतम, विजय श्रौतीं ज्यांनीं प्रसिद्धि मेळविली ॥५१
 त्यांसमवेत वसिष्ठें प्रयतें तैसेंच तें उपक्रमिलें ।
 अभिषेककार्य विधियुत जैसें ग्रंथांत तें उदाहरिलें ॥ ५२ ॥
 श्रीरामा रत्नासनिं सीतादेवीसमेत बैसविलें ।
 अभिषिञ्चिलें सुवासिक मंत्रपवित्रें अमोघ तीर्थजलें ॥ ५३ ॥
 वसुंती ज्या कल्पानें स्वर्गीं अभिषेक वासवा केला ।
 रामाभिषेकसमयीं पुरोहितें तोच कल्प आदरिला ॥ ५४ ॥
 इन्द्रास सुरविशेषीं अभिषेक जसा पृथक् पृथक् केला ।
 रामाभिषेकसमयीं प्रजाजनीं क्रम तसाच तो धरिला ॥५५॥
 आधीं ऋत्विग् ब्राह्मण यांकरवीं गुरु नृपास अभिषेकी ।
 मग कन्यामन्त्रिजनीं, त्यांमागुति बाहुर्जी, वणिग्लोकीं ॥५६॥
 पृथगभिषेकें संमति विशद जशी जाहलीच देवांची ।
 अनुरक्ति श्रीरामीं उद्घोषित विविधजाति मनुजांची ॥५७॥
 हेमस्तम्भीं केलें रत्नखचित इन्द्रनीलमणिरचित ।
 पटल गगनसें गमलें विविधोज्ज्वलकान्तिरत्नतारकित ॥ ५८ ॥

दिव्य सभास्थानि अशा सिंहासन मध्यभागिं मांडियलें ।
 सामन्तपौरसाक्षिक विधियुत अभिषेककार्य तें केलें ॥५९॥
 मन्वभिषेकिं मुकुट जो ब्रह्म्यानें रत्नखचित कल्पियला ।
 पारंपर्यागत तो पुरोहितें रामशीर्षिं ठेवियला ॥ ६० ॥
 मग इतर ऋत्विजांनीं अन्य अलङ्कार राघवा दिधले ।
 शत्रुघ्नें रामशिरीं धवल शुभद आतपत्र तें धरिलें ॥ ६१ ॥
 चंवरी सुग्रीवकरीं एक, दुजी त्या विभीषणाहातीं ।
 ते मशकवारणमिषें प्रकृतिजना राममूर्ति दाखविती ॥ ६२ ॥
 अभिषेककार्य सारें सारुनियां साङ्ग गुरु वसिष्ठानें ।
 दिधला निरोप विप्रां संमानुनि भूरि दक्षिणादानें ॥ ६३ ॥
 सामन्तातें देउनि वस्त्रालङ्कार भूषणें उचित ।
 बहु संमानें त्यांना निरोप दिधला करूनियां सुखित ॥६४॥
 अतिथींस मिष्ट भोजन, दुबळ्यांतें अन्नवस्त्रही दिधलें ।
 पौरां जानपदांतें विविधोपार्यां उमोप तोषविलें ॥ ६५ ॥
 रामा जगदभिरामा, पूरितकामा, परार्थ्यगुणधामा ।
 कविवरवागारामा, नृपालसोमा, तपस्विश्रामा ॥ ६६ ॥
 अभिषिक्त पूर्वजांच्या सिंहासनिं बघुनि जाहला सकलां— ।
 आनन्द, त्यास कोठें पारावार क्षमातलीं नुरला ॥ ६७ ॥

युधिष्ठिराभिषेक.

सर्ग ३.

(दिंडी)

कृष्ण योगीश्वर जेथ उभा पाठीं
सज्ज चढवुनि धनु जेथ तो किरीटी ।
अढळ तेथें श्री, विजय, भूति, नीती
तिन्हीं काळीं सत्य हे भगवदुक्ती ॥ १ ॥

कृष्णसाहाय्यें वधुनि कौरवांसी
जयें लंघियला समर-वारि-राशी ।

युधिष्ठिर तो प्रत्यक्ष धर्ममूर्ती
भरत-भूतलिं जाहला चक्रवर्ती ॥ २ ॥

वैरवृक्षाचीं सकळ मुळें पाळें
खणुनि निष्कण्टक राज्य सर्व केलें ।

आधि भूपाच्या सर्वही निमाल्या
तशा सौराज्यें प्रजा हृष्ट झाल्या ॥ ३ ॥

पाठिराखा श्रीकृष्ण पाण्डवांचा
असुनि अन्याया वाव मिळे कैचा ? ।

धर्म चालवितां राज्य-कारभारा
दुराचारा कोट्टुनि मिळे थारा ? ॥ ४ ॥

म्रीष्मतापें संतप्त मृगी झाली
 वटच्छाया पाहून मनीं धाली ।
 कौरवांच्या दुर्नयें त्रस्त तैशी
 प्रजा डुलली पावूनि सुराज्यासी ॥ ५ ॥
 धर्मराजा अभिषिक्त कधीं पाहूं ?
 तथा वंदुनि कृतकृत्य कधीं होऊं ? ।
 अशी उत्कण्ठा प्रजाजना झाली,
 धन्य राजा तो धर्म भाग्यशाली ॥ ६ ॥
 प्रजेचा हा अभिलाष आकळोनी
 प्रजापालन विधियुक्त हो ह्मणोनी ।
 धौम्यगुरुंनीं अभिषेक मन्त्रयुक्त—
 करायातें योजिला शुभ मुहूर्त ॥ ७ ॥
 राजपुरुषीं संभार सिद्ध केला
 इतर भूपां संदेश पाठवीला ।
 श्रौतपारग विप्रांस आणवीलें,
 नगर नागरिकीं सर्व शोभवीलें ॥ ८ ॥
 सडा संमार्जन करुनि राजमार्ग
 विविध चित्रांनीं बाह्य भित्तिभाग ।
 गृहद्वारादिक गुड्यापताकांनीं,
 चौक सजवीले दिव्य तोरणांनीं ॥ ९ ॥

नगरिं शुभ वेळा पाहुनी प्रवेश
 नृपें केला पालुनी गुरुनिदेश ।
 वानितां ह्या स्वारिचा थाट कविही
 थकुनि गेले, मज पाड तेथ नाहीं ॥ १० ॥
 झूल पाठीवर कसलि भरजरीची,
 भाळिं पानें लटकलीं जडावाचीं ।
 उभयशृंगें मढविलीं सोनियानें
 कनकघण्टादिक कण्ठ विविध लेणें ॥ ११ ॥
 असे षोडश वृष गौरवर्ण, पीन
 रथा जोडियले वयें समसमान ।
 धौम्यगुरुला उजवीस बैसवोनी
 धर्म बसला डावीस बसे राणी ॥ १२ ॥
 भीम सारथ्या करी आदरानें,
 श्वेत धरिलें करिं छत्र अर्जुनानें ।
 नकुलसहदेवीं व्यजनचामरांतें
 करीं वारुनि सेविलें स्वबन्धूतें ॥ १३ ॥
 पुढें शिविकायानांत पितृव्यातें ।
 सपत्नीका बसवोनि नृपें हातें ।
 धाडियेलें प्रणिपात त्यां करोनी
 स्वयें त्यांतें बहुसाल आदरोनी ॥ १४ ॥

नियोजूनी हय चार, सुवर्णाच्या
 रथीं बैसुनि मागुती नृपालाच्या ।
 सात्यकीच्या समवेत कृष्णनाथ
 जाय सर्वांचे नमस्कार घेत ॥ १५ ॥

अग्रभागीं दळभार थोर चाले
 तयें शेपासह भूमिगोल हाले ।
 वाद्यघोषें दशदिशा बधिर होती
 बंदि मागध नृपगुणा संस्तवीती ॥ १६ ॥

जागजागीं होतसे मङ्गलार्ती
 पुष्पवर्षें झांकली पादपंक्ती ।
 विप्र आशीर्वच देति, सान बाला
 शालिवर्षें पूजिती भूमिपाला ॥ १७ ॥

जिच्या उपदेशें अचळ धर्मनिष्ठा
 पाण्डवांची जी सत्कुलप्रतिष्ठा ।
 रथीं बैसुनियां शुद्ध सत्त्वमूर्ती
 सुभद्रेसह चालली सती कुन्ती ॥ १८ ॥

तिच्या मागुति जाय तो सत्त्वधीर
 विदुर, वदला जो कुरुंस नीतिसार ।
 तयामागें सामन्त सान थोर
 पादचारी जनसंघही अपार ॥ १९ ॥

पुरद्वारीं गज एक सजविलेला
 धरुनि शुण्डात्रीं माळ उभा ठेला ।
 जवळ येतां भूपाळ संध्रमानें
 माळ तत्कण्ठीं घातली गजानें ॥ २० ॥
 नवा मण्डप निर्मिला दिव्यवर्ण
 स्तंभ रजताचे, त्यांवरी वितान ।
 अतुल शोभा जणुं काय ती सुधर्मा
 जया पाहुनि लाजला विश्वकर्मा ॥ २१ ॥
 आठ दिक्पालां आठ दिशां ठाई
 स्थान व्हावें ह्यणुनियां बहूपारीं ।
 फुल्ल कमलाच्या आठ पाकळ्यांची
 रम्य आकृति साधिली मण्डपाची ॥ २२ ॥
 गर्भि रत्नासन नृपा कल्पियेलें
 तेंहि कमलाकृति शिल्पकारिं केलें ।
 मणिस्तंभावरि घोंस मोतियांचे
 नीलगगनीं तारकापुंज साचे ॥ २३ ॥
 श्रौतकर्मास्तव वेदि अष्टकोनी
 मध्यभागीं कल्पिली ऋत्विजांनीं ।
 व्याघ्रचर्महि तिजवरी आंथरीलें
 स्थान अभिषेकासाठीं तेथ केलें ॥ २४ ॥

तीर्थ-सलिलें शत कलश पूरियेले
 सोनियाचे मांडूनि ठेवियेले ।
 विविध अभिषेकद्रव्यभार हातीं
 येइ ऐसा मांडिला त्यांसभोंतीं ॥ २५ ॥

मंडपाच्या पश्चिमद्वारिं आला
 भूपतीचा रथ, तदा द्रौपदीला ।
 हात देउनि उतरून रथाखालीं
 कृष्ण घेई, ऐशीच सभ्य-शैली ॥ २६ ॥

धर्म खालीं उतरतां उभे ठेले
 सभ्य, सामोरे मौल भूप आले ।
 अग्रभागीं घेऊनि राजदण्ड
 धौम्य चाले, जयघोष हो प्रचण्ड ॥ २७ ॥

तयामागें श्रीकृष्ण महातेजा,
 सर्वें घेउनि कृष्णेस धर्मराजा ।
 भीम अर्जुन चालती नृपामागें
 तयां मागुति सापन्न बन्धु दोषे ॥ २८ ॥

बादरायण-मुनि-धौम्य-वामदेव-
 प्रभृति आले द्विज सर्व सुप्रभाव ।
 तयीं संमानुनि धौम्य उपाध्याया-
 करविं करवीलें सर्व धर्म्य कार्या ॥ २९ ॥

वेदिवरती भूपास उपाध्यायें
 द्रौपदीतें बान्धवें कृष्णरायें ।
 व्याघ्रचर्मावर यथोचित स्थानीं
 बैसवीलें मन्त्रोक्त विधि करोनी ॥ ३० ॥
 घृतें, मधुनें त्या राजदम्पतीला
 उपाध्यायें अभ्यङ्गविधी केला ।
 पंचपल्लव, सर्वौषधीहि कलशीं
 पंचरत्नें जलें घालुनियां तैशीं ॥ ३१ ॥
 पूर्वसागरजल घेउनी क्रमानें
 प्रोक्षियेलें उभयांसही विधीनें ।
 “इमा आपः शिवतमा” आदिमन्त्रें
 यथाशास्त्रागम-विहित विविधतन्त्रें ॥ ३२ ॥
 जलें अभिषेक प्रथम सागराच्या
 करुनि सलिलें मागुती नदनद्यांच्या ।
 सकल धार्मिक संस्कार पूर्ण केला,
 औपचारिक मग विधि प्रक्रमीला ॥ ३३ ॥
 व्यासमुनिनीं मग यथोचितस्थानीं
 रत्नसिंहासनिं तया बैसवोनी ।
 नवीं वस्त्रें उभयांस अर्पियेलीं,
 आदरें तीं परिधान तिहीं केलीं ॥ ३४ ॥

तिलक केला धर्मास ऋषिगणांनीं
 द्रौपदीलाही मिलित-कुलवधूंनीं ।
 उभयतांची मग काढियली दृष्ट
 पुरन्ध्रींनीं लाविलें गालबोट ॥ ३५ ॥

व्यासमुनिंनीं मग एक रत्नखचित
 मुकुट मन्त्रानें स्वयें करुनि पूत ।
 स्वकरिं भूपाच्या शिरीं ठेवियेला
 अलङ्कारीं तद्देह भूषवीला ॥ ३६ ॥

छत्र धरिलें नृपशिरीं वायुपुत्रें,
 अर्जुनानें धरियलीं राजशस्त्रें ।
 नकुलसहदेवीं व्यजन चामरातें
 ढालियेलें नृपशिरीं आत्महस्तें ॥ ३७ ॥

मुकुट राजाच्या शिरीं व्यासमुनिंनीं
 ठेवितांक्षणिं तया सभास्थानीं ।
 “धर्मसम्राड् जय जय !” ध्वनि उदेला
 तोच पौरीं शतगुणित पथीं केला ॥ ३८ ॥

वेदमन्त्राशीर्वाद ऋषिजनांचे
 मङ्गलार्तिक्यध्वनिहि पुरन्ध्रींचे ।
 मधुर तैसे स्तुतिपाठ मागधांचे
 तारमन्द्रस्वन शंखकाहलांचे ॥ ३९ ॥

अशा नादव्यतिकरीं अन्तराळीं
बसलि अमरांची स्वर्गि कानटाळी ।
धर्मराज्यारोहणें हर्ष झाला
परोपरिनें प्रकृतिनीं व्यक्त केला ॥ ४० ॥

पुढें सिंहासन सोडुनियां खालीं
भूप आला, सर्वत्र शान्ति झाली ।
भूप राज्ञीसमवेत उभा ठेला
शपथ त्यानें सद्वदित रवें केला ॥ ४१ ॥

“स्मरुनि चित्तीं ब्रह्मादिदेवतांला
महाभूतातें, अष्टलोकपालां ।
चतुर्वर्णां, सत्यासही स्मरोनी
ईश्वरातें प्रार्थितों मी नमूनी ॥ ४२ ॥

धर्ममूळें न्यायेंच जोडियेलें
तया न्यायें तें राहुं पाळियेलें ।
राज्य माझ्या करिं हीच कृपा भाकी
मजसि द्यावें साहाय्य सर्व लोकीं” ॥ ४३ ॥

अशा शपथातें करुनि आदरानें
वन्दियेलें ऋषिगणा भूपतीनें ।
भक्तिपूर्वक कुन्तीस, पितृव्यातें
विदुरगान्धारीप्रभृति गुरुजनातें ॥ ४४ ॥

जया योगें हा सुदिन पाहियेला
 दिलें आलिङ्गन तथा कृष्णजीला ।
 मौल-सामन्तें उपायनें दिधलीं
 नृपें स्पर्शुनियां तींच परत केलीं ॥ ४५ ॥
 भूरि दिधली दक्षिणा ब्राह्मणांतें,
 अन्न आच्छादन दीन दुर्बलांतें ।
 पातला जो जनसंघ उत्सवाला
 यथामानें तो नृपें तोषवीला ॥ ४६ ॥

पंचमजार्जाभिषेक.

सर्ग ४.

(श्लोक)

सौराज्यानं सुखित जनता पाहुनी हृष्ट होई
जीचे राज्यावरि ह्यणुनियां सूर्य अस्ता न जाई ।
कीं सौराज्यें सुख वितरणें पुण्य हें मानितात
देव स्वर्गीं, ह्यणुनि करिती यापरी पक्षपात ॥ १ ॥

प्राज्या राज्या बघुनि ह्यणतो लोक सारा अगाई
स्वातंत्र्याच्या नृपसरणिची मानिली लोकिं आई ।
नौसामर्थ्यें उचित अभिधा “स्वामिनी सागराची”
राष्ट्रें सारीं करितिच जिच्या लालसा मित्रतेची ॥ २ ॥

स्वयें सुराज्या उपभोगणारी
सौराज्य अन्याप्रति अर्पिणारी ।
राजन्वती उत्तमभूपयोगें
ब्रितानिया धन्य सुभाग्य-भोगें ॥ ३ ॥

शुक्लेन्दुची नित्य कलाभिवृद्धी
तशी जयेची प्रतिवर्ष ऋद्धी ।
सहस्रवर्षावधि होत आली
ब्रितानिया दुर्लभ-भाग्यशाली ॥ ४ ॥

एकाहुनी एक नृपाल थोर
नीतिज्ञ मन्त्री, चरितें उदार ।
योद्धेहि तैसे रणरङ्गधीर
प्रजेंत विद्याविनयप्रचार ॥ ५ ॥

सर्वाङ्गसामर्थ्य असें जयेला
दिलें परेशें मनुजोन्नतीला ।
ती कां न राष्ट्रांत पुढें सरावी ?
सर्वाहि राष्ट्रां प्रिय कां न व्हावी ? ॥ ६ ॥

असो, अशा सद्गुणसन्निपातीं
ब्रितानिया उन्नतिमार्गि होती ।
तों लाभली तीस हरिप्रसादें
विहक्कोरिया संस्तुत धन्यवादें ॥ ७ ॥

चौसष्ट वर्षें प्रकृतीस तीनें
दयायुतें पाळियलें नयानें ।
केली तयेनें स्वयशासमान
ब्रितानियेची चढती कमान ॥ ८ ॥

होती प्रजेलागिं जशी सुराज्ञी
तशी सती ती पतिला सुपत्नी ।
होती जशी ती स्वसुतां सुमाता
तशीच ती वत्सल हो अनाथा ॥ ९ ॥

झाली पवित्राचरणें स्त्रियांना
आदर्श तैशी इतरां नृपांना ।
तद्राजनीती उपमान झाली
तद्वंशजा प्रेरक तीच ठेली ॥ १० ॥

स्वर्णाक्षरांनीं त्रितिशेतिहासा
ती लेखवूनी परलोकवासा- ।
गेली सती ठेवुनि कीर्तिदेहा
तिच्या गुणीं चित्त धरी विमोहा ॥ ११ ॥

मागूनि तीच्या सुत एदवर्द
सिंहासनाधिष्ठित हो सुबुद्ध ।
मातेच्या शिक्षणं वाढलेला
आदर्श तो अन्य नृपांस झाला ॥ १२ ॥

न्यायें प्रजा पाळुनि भक्ति तीची
संपादुनी प्रीति नृपान्तरांची ।
अप्रेसरत्वा नृपमंडलांत
तो पावला स्वरूपदिनावधीत ॥ १३ ॥

नांदो सुखें सर्व मनुष्यजाती
धरूनियां भाव असा स्वचित्तीं ।
संग्रामवार्ता जगिं होउं नेदी
तो “शान्तिचा मित्र” अशी प्रसिद्धी ॥ १४ ॥

आलें तयाला बहु तांतडीचें
बोलावणें श्रीहरिच्या घरीचें
केलें तयें केवळ न प्रजेला
परंतु शोकाकुल या जगाला ॥ १५ ॥

व्रतें पित्याचीं जनिं चालवाया
तद्राजलक्ष्मी वरि जार्जराया ।
ब्रितानिया-ब्रीद खरें कराया
सुराज्य-सौख्या जनतेस द्याया ॥ १६ ॥

किरीट-भूषा विधियुक्त कर्में
आदेशिली भूपतिला स्वधर्में ।
ह्यणूनि आज्ञा सुटली नृपाची
तत्सिद्धता सर्व करावयाची ॥ १७ ॥

होतांचि आज्ञा, दिननिश्चयातें
करूनियां, या नव उत्सवातें ।
निमंत्रिले मन्त्रिजनीं विदेश्य
भूपांस तैसें जनताग्रणींस ॥ १८ ॥

संभार या अप्रतिमोत्सवाचा
वानूं किती ? तेथ चले न वाचा ।
असा समारंभ कधीं न डोळां
कोठेंहि कोण्या जनिं पाहियेला ॥ १९ ॥

अनेकभाषीहि अनेकवेपी
 अनेकदेशीहि अनेकवंशी ।
 एकत्र त्या मानवजाति झाल्या
 प्रदर्शनार्थी जणुं आणियेल्या ॥ २० ॥
 न देश तो जेथिल लोक तेथें
 आले न आनन्दमहोत्सवातें ।
 सूक्ष्माकृती कीं अवनीच त्यांनीं
 ती भासली लंदन-राजधानी ॥ २१ ॥
 महाप्रतापी परकीय राजे
 चरित्र ज्यांचें इतिहासिं गाजे ।
 घेऊनि आले परिवार तेथ
 जार्जप्रभूच्या अभिनन्दनार्थ ॥ २२ ॥
 सामन्त, भूपाल, जनाग्रगण्य,
 नीतिज्ञ, योद्धे, अभिजात अन्य ।
 शिल्पी, कवी, सूरि, धनी, वदान्य
 या उत्सवा येउनि होति धन्य ॥ २३ ॥
 आले सहस्रावधि कोस दूर
 लक्षावधी द्रव्य करुनि चूर ।
 राज्याधिरोहोत्सव हा अपूर्व
 पहावया उत्सुक लोक सर्व ॥ २४ ॥

शृंगारिली लंदन-राजधानी
 पौरीं प्रसङ्गोचित-मोदचिन्हीं ।
 अनेक सौन्दर्य-चमत्कृतीहीं
 विडंबियेली अमरावती ही ॥ २५ ॥
 गुड्या-पताका-ध्वज-तोरणांनीं
 आच्छादिला सूर्य जसा ढगांनीं ।
 पदोपदीं भूपति-धन्यवाद
 स्वर्णाक्षरीं श्लक्ष्णपदीं निबद्ध ॥ २६ ॥
 देवालयीं मौलिनिधान-कार्य
 करावया भूपति तो सभार्य ।
 जाणार ज्या ज्या पथिं, तेथ उच्च
 प्रेक्षार्थ केले जनिं थोर मंच ॥ २७ ॥
 महोत्सवाचा दिन नेमियेला
 उजाडतां वाट पहात ठेला ।
 यात्रापथीं भूपतिच्या अशेष
 सोत्कण्ठ मंचीं जन निर्निमेष ॥ २८ ॥
 वाघें अनेक प्रतिचीं पुढारां
 त्यां मागुतीं तीं पथकें झरारां ।
 चौखंडिचीं भूपतिच्या दळाची
 साक्षी तयाच्या गुरु वैभवाची ॥ २९ ॥

त्यामागुतीं भारत-वर्ष-भूप-
 किशोर-सेना अति सुस्वरूप ।
 येतां क्षणीं प्रेक्षकसंधिं मोदें
 प्रशंसिली ती करताल-नादें ॥ ३० ॥
 अनेक मानव्यपदेशधारी
 अश्रावरी वैसुनि एक हारी ।
 अनेक योद्धे रणरङ्गधीर
 ज्यां पाहुनी प्रेक्षकिं हर्षपूर ॥ ३१ ॥
 त्यांमागुती ये रथ सोनियाचा
 जो भासला केन्द्रचि उत्सवाचा
 जयध्वनी त्या बघतां उदेला
 तो फोडुनी व्योमकटाह गेला ॥ ३२ ॥
 रथासि त्या ओढिति शुभ्रवर्ण
 वाजी सहा उन्नतचारु-कर्ण
 शिरःस्थ तें चामर मन्द हाले
 ते चालतां सुंदर अश्व डौलें ॥ ३३ ॥
 तें राजदम्पत्य रथीं विराजे
 तत्कालिंचा वेष तयास साजे ।
 मन्दस्मितें शीर्ष-विभूषणातें
 स्पर्शूनि घेई जनवन्दनातें ॥ ३४ ॥

मागें तयाच्या राथिं राजमाता
 वैधव्यदुःखाहृतलोकचित्ता ।
 अश्रावरी जर्मन-चक्रवर्ती
 ज्याची असे गाजत भव्य कीर्ती ॥ ३५ ॥
 चौखंडिचे अन्यहि भूमिपाल
 ब्रितानिया-राजकुल-प्रवाल ।
 घोड्यावरी बैसुनि येति मागें
 श्रीजार्ज-भूपाल-दृढानुरागें ॥ ३६ ॥
 ऐशापरी वेस्त-मिनिस्तरास
 येतांचि तो राजकुलावतंस ।
 सर्वांपुढें चालत जाय राज्ञी
 संवेष्टिली तत्परिचारकांनीं ॥ ३७ ॥
 मागें तिथेच्या उमराव मानी
 तीं राजचिहें स्वकरीं धरोनी ।
 तिथे तिथे चालति सावकाश
 करुनि कालोचित रम्य वेष ॥ ३८ ॥
 एकाचिया हातिं नृपाल-शंख
 दुजा स्वहस्तीं धरि भूपवेत्र ।
 किरीट नेई तिसरा अमोल
 चौथा तयामागुनि हेमगोलें ॥ ३९ ॥

वे एक तें पावन धर्मपुस्तं
असे दुजा काश्चनेपात्रहस्त ।
थ्याटी तिजा एक करांत घेई
पाठीं तयाच्या नृपराय येई ॥ ४० ॥

एकेक या माङ्गलिक प्रसङ्गीं
धर्मोपदेष्टा नृपपार्श्वभागीं ।
चाले, जणो होउनि मूर्तिमन्त
प्रताप, सद्धर्मचि देति हात ॥ ४१ ॥

महार्ह शीर्षण्य शिरीं झळाळे
तें शोण चीनांशुक पार्थिं लोळे
सुरम्य वेषें नृप शोभला तो
मागूनि देवायतनांत येतो ॥ ४२ ॥

त्या पाहतां गायकचक्रिं केला
आरम्भ त्या मङ्गल-गायनाला ।

“जाऊं प्रभूच्या गृहिं” हाच भाव
धरूनियां मङ्गलगीतराव ॥ ४३ ॥

निजासनीं भूपति आणि राज्ञी
तीं बैसतां तत्परिचारकांनीं ।

१ The Bible. २ Chalice. ३ Paten. ४ Bishop. ५ The Choir sang as the procession entered, “We will go into the house of the Lord.”

वेदीचिया चार दिशा क्रमोनी
विचारिलें कण्ठरवा करूनी ॥ ४४ ॥

त्या त्या दिशे संमुख भूप ठेला
तो' प्रश्न ऐसा प्रकृतीस केला ।

“हा निर्विवाद प्रभु जार्ज झाला
असे तुहां संमत काय ? बोला” ॥ ४५ ॥

“रक्षो प्रभू जार्जनृपास” ऐसें
प्रत्येक वाजूकडुनी अपैसें ।
प्रजामुखीं उत्तर हेंचि आलें
तूर्यस्वनोद्घोषित तेंचि झालें ॥ ४६ ॥

पूर्ण प्रजासंमति-अंग झालें
भूपें पुढें या शपथीसि केलें ।

“न्याया, स्वधर्मा, जनसंप्रदाया
सांभाळुनी सारिन राजकार्या” ॥ ४७ ॥

१ The Archbishop said at each side while the King faced each side in turn, “Sirs, I here present unto you King George, the undoubted King of this Realm. Wherefore all you who are come this day to do your homage and service, are you willing to do the same?” Four times with loud acclamation the answer was given. “God save King George.”

२ Then the Archbishop of Canterbury administered the oath by which His Majesty promised and swore to govern the people of the United Kingdom and its Dominions according to the statutes of Parliament and the Laws and Customs etc, etc.

भूपें प्रतिज्ञा करितां, क्रमानें
 अभ्यंग आरंभियला गुरूनें ।
 जामा नृपाचा बहु आदरानें
 तो काढिला तत्परिचारकानें ॥ ४८ ॥
 नृपावरी सुन्दर आतपत्र
 अमीर चौघे धरुनी कृतार्थ ।
 झाले, सुपर्णाकृति पात्र, दर्वी
 आणूनियां सन्निध एक ठेवी ॥ ४९ ॥
 त्या भाजनांतूनि यथोक्त-मानें
 घेऊनियां तेल पुरोहितानें ।
 शिरीं, उरीं, हस्ततलीं नृपातें
 अभ्यंजिलें रेखुनियां क्रुसातें ॥ ५० ॥
 अभ्यंजनानन्तर त्या गुरूला
 लवूनि भूपें प्रणिपात केला ।
 गुरूहि आशीर्वचनें वदूनी
 भूपास संतोषवि गोडवाणी ॥ ५१ ॥
 दण्डावया दुर्जन, सज्जनातें
 पाळावया खड्ग दिलें नृपातें ।

१ The Archbishop of Canterbury. २ Eagle-shaped ampula.

३ The sword with which the King is girded is a symbol
 "for the terror and punishment of evil-doers and for the protec-
 tion and encouragement of those that do well."

शास्त्रें, ह्यणोनी गुरु जार्जराया
प्रवृत्त तो धर्मविधी कराया ॥ ५२ ॥

प्रधानधर्माधिकृतें नृपाचें
तें खड्ग मन्त्रा जपुनी स्ववाचे ।
वेदीवरी नेउनि ठेवियेलें
भूपाल-भृत्यांप्रति अर्पियेलें ॥ ५३ ॥

त्यांहीं नृपाच्या कसलें कटीस
तें खड्ग, भूपें करुनी विकोष ।
पुनश्च वेदीवरि अर्पियेलें
देऊनियां निष्कय सोडवीलें ॥ ५४ ॥

किरीटसंस्कार नृपा अशेष
हो, तोंवरी तें धरिलें विकोष ।
नृपापुढें खड्ग, तसाचि ठेला
आचार तो पूर्वजिं पाळियेला ॥ ५५ ॥

खड्गार्पणानन्तर भूपतीतें
महार्ह वस्त्रें गुरुनें स्वहस्तें ।
समर्पिलीं तीं परिधान अङ्गी
केलीं नृपें सादर त्या प्रसङ्गी ॥ ५६ ॥

ते राजलक्ष्मी-विविधोपचार
किरीट-भूषादि यथाप्रचार ।
प्रधान-धर्माधिकृतें कराया
आरंभ केला मग जार्जराया ॥ ५७ ॥

करावया साङ्ग विधान धर्म्य,
कूसाधिरूढ क्षितिगोल रम्य ।
देऊनियां भूपतिच्या करांत
निरूपिला त्यांतिल गूढ अर्थ ॥ ५८ ॥

“हीं राजवखें निजदेहिं लेई
भूगोल हा कूससनाथ घेई ॥
प्रभू तुला ज्ञान, विवेक देवो
श्री, वीर्य हस्तीं तव नित्य राहो ॥ ५९ ॥

गोलावरी कूस सदैव राही
ह्याचा मनीं सूक्ष्म विचार पाहीं ।
हा ख्रिस्तसत्तेंतचि भूमिगोल
राहे, असा अर्थ पहा सखोल” ॥ ६० ॥

---

१ Receive this Imperial Robe and Orb and the Lord your God endue you with knowledge and wisdom, with majesty and with power from on high. And when you see this Orb thus set under the Cross, remember that the whole is subject to the Power and Empire of Christ, our Redeemer.

ही अंगुठी सुन्दर माणिकाची
 संज्ञाच भूपाल-महापदाची ।
 भूपाचिया सव्य अनामिकेंत
 घाली गुरू सांगुनियां तदर्थ ॥ ६१ ॥

“ही खूर्ण जाणें तव वैभवाची
 तशीच धर्मस्थिति-रक्षणाची ।
 मुद्रा प्रतिज्ञा-परिपालनाची
 ही अंगुठी साक्षचि या विधीची” ॥ ६२ ॥

करूनियां शुद्ध पवित्र मंत्रें
 दिलीं नृपाचे करिं दोन वेत्रें ।
 एकावरी क्रूस नृपश्रियेची
 संज्ञा तशी नीति-पथाश्रयाची ॥ ६३ ॥

दुजावरी एक कपोत, दावी
 कीं न्यायदण्डींहि दया असावी ।
 एकें करत्राण दिलें, दुजानें
 भुजास आलम्ब दिला करानें ॥ ६४ ॥

१ It is the ensign of kingly dignity and of the defence of the Catholic Faith and symbolises his being sealed with the Spirit of promise. २ The Sceptre with the Cross and the Sceptre with the Dove, “Ensign of kingly power and justice” and “Rod of equity and mercy” were then placed in the King’s hands. ३ Glove (हातमोजा).

किरीट रत्नोज्वल कान्तियुक्त
करूनि वेदीवरि मन्त्रपूत ।
ठेवी उपाध्याय शिरीं नृपाच्या
मावे न आनन्द मनीं जनाच्या ॥ ६५ ॥

जयध्वनी जो उठला जनांत
तो तत्क्षणीं व्यापुनियां दिगन्त ।
दुणावला पावुनि सागरान्त
आकाशमार्गें भिनला नभांत ॥ ६६ ॥

शिगें, तुताच्या, जन वाजवीती
तोफा धडाडां उडती सभोंतीं ।
आनन्द-कल्होळ असा प्रशांत
होतां गुरू वोलियला यथार्थ ॥ ६७ ॥

“ठेवो प्रभू सर्व गुणें वरिष्ठ
तुझ्या शिरीं धर्मयशःकिरीट- ।
अभ्यर्थना या प्रिय आशयाची
करूनि आशीर्वच हेंच याची” ॥ ६८ ॥

“धैर्ये स्वकर्तव्य तुवां करावे
 त्वां ईश्वरादिष्टपथेचि जावे” ।
 अभ्यर्थना मङ्गल गायकांनी
 वाद्यांत ही गायिलि मंजुगानी ॥ ६९ ॥

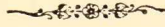
संस्कार हा यापरि पूर्ण झाला
 आनन्ददायी सकला जनाला ।
 सामन्तमौलीं मग त्या नृपाला
 अत्यन्तमाने प्रणिपात केला ॥ ७० ॥

बाजे, शिंगे, तुताऱ्या दणकति पुढतीं, देति लोकां इशारा
 तोफांचे बार होती, दचकती अवघे, भूमि हाले थरारा ।
 चौखंडीचीं लढाऊ बघुनिच पथकें शत्रु-पोटीं दरारा
 ऐशा या थाटमाटीं नरपति परते हर्षला लोक सारा ॥७१॥

---

१ The Choir sang, “Be strong and play the man: keep the Commandments of the Lord thy God and walk in His ways.”

दिल्ली-दरबार.

सर्ग ५.

स्थिर चर अवघें हें विश्व निर्मूनि रक्षी
प्रकट न दिसतां ही सर्व कर्म निरीक्षी ।

प्रभु सदय जगाचा एकटा सूत्रधार
सुविहित-नियमानें चालवी कारभार ॥ १ ॥

स्फुट वचन वदाया मूकही शक्त होई
गिरिशिखर चढूनि पडुही पार जाई ।
लवहि हरिकृपेचा लाधतां सर्व कांहीं
सहज घडुनि येई, जें घडेना उपायीं ॥ २ ॥

खचित हरिकृपेचा लाभ झाला ह्मणोनी
त्रितिश-नृपतिसत्तायोग आला जुळोनी ।
अवगुण दवडाया, जोड व्हाया गुणांची
अभिलषित असे ती संगती सज्जनाची ॥ ३ ॥

सुचिर भरतपुत्रीं राज्य यां देशिं केलें
परि नच जनतेचें ऐक्य केव्हांहि झालें ।
सुघटित नृपनीती दाखवोनी प्रजेला
प्रकृति-हित कराया ईश्वरी योग आला ॥ ४ ॥

जरि परिस न भेटे, लोह तें लोह राहे
 कनकहि नच तापावाचुनी दीप्ति लाहे ।
 अवगुण निवटोनी, सद्गुणांचा विकाश
 भरतसुतिं कराया आणि हा योग ईश ॥ ५ ॥

प्रियतमचि हरीची हिंदु-भू हे ह्मणोनी
 निभवुनि परचक्रें जीव राहे धरूनी ।
 पुढतिं सुख पहाया ईश्वरें रक्षियेली
 विबुधे ह्मणति संधी ती फळा आज आली ॥ ६ ॥

---

१ "I profess implicit faith in two articles of my creed. This country of ours is the true Land of Promise. This race of ours is the chosen race. It is not for nothing that God has showered His choicest blessings on this ancient land of *Âryāvarta*"

Justice Ranade.

२ Both Hindus and Mahomedans lack many of those virtues expressed by the love of order and regulated authority. Both are wanting in the love of municipal freedom, in the exercise of virtues necessary for civil life and in aptitude for mechanical skill, in the love of science and research, in the love of daring and adventurous discovery, the resolution to master difficulties and in chivalrous respect for woman-kind. Neither the old Hindu nor the old Mahomedan civilization was in a condition to train these virtues in a way to bring up the races of India on a level with those of Western Europe. And so the work of education had to be renewed and it has now been going on for the past century and more under Pax Brittanica with results which all of us are witnesses to in ourselves." Ibid.

सिंहासनाधिष्ठित भूप झाला
 हें ऐकतां येथिल तत्प्रजेला ।
 आनन्द झाला परमावधीचा
 घरोघरीं तो दिन उत्सवाचा ॥ ७ ॥
 ह्या हिंदु-भूची सुदृढानुरक्ती
 पाहूनि त्याच्या समुदार चिर्ती ।
 आधीच जी होति सहानुभूती
 आली प्रजेलांगि तिची प्रतीती ॥ ८ ॥
 अत्यंत दूर स्थित या प्रजेला
 तो मौलिसंस्कार पहावयाला ।
 येणें असें दुर्घट या विचारें
 केला नृपें निश्चय या प्रकारें ॥ ९ ॥
 स्वयें पुन्हां दर्शन हिंदु-भूस
 देऊनियां तेथ निजप्रजेस ।
 स्वमौलि-संस्कार मुखें कथावा
 संतोष तीच्या मनिंचा करावा ॥ १० ॥
 ऐशा करूनी दृढ निश्चयातें
 उद्घोषिला तोचि निजप्रजेतें ।
 या प्रीतिच्या भूपतिच्या निदेशें
 सारी प्रजा डोललि गाढ हर्षें ॥ ११ ॥

नृपाज्ञा ही होतां पटुमति नृपाचा प्रतिनिधि
 नियोजी स्थानातें उचित करण्या उत्सवविधी ।
 तथा इन्द्रप्रस्थाविण नच दुजें स्थान सुचलें
 प्रजेला सर्वस्वीं अभिमत, नृपा तेंचि रुचलें ॥ १२ ॥

धर्मानें यमुनातटीं, समतळीं, पाहूनि रम्य स्थली
 इन्द्रप्रस्थ ह्यणूनियां वसविली जी राजधानी भली ।
 सौन्दर्यें तुलितां महेन्द्रनगरी जीच्यापुढें लाजली
 सर्वांगीं नटली, पुरींत पहिली, व्यासेंहि जी गायिली ॥ १३ ॥

काळाच्या परिवर्तनांत पडली, ती जीर्णता पावली
 भाग्यानेंहि पुनश्च तोमरकुळीं जी ढिल्लिका जाहली ।
 पृथ्वीराज नृपाळ तेथचि बळी ती राज्यधू आकळी
 राजश्रीगृहदेहलीच गमली सुक्षत्रियां साडली ॥ १४ ॥

हिंदूंच्या अपकर्षकाळिं फिरुनी जी जाहली देहली
 खिलजी-सय्यद-लोदि-मोगलकुलीं भाग्यें प्रतिष्ठापिली ।
 यत्कीर्ति स्थिर पंचवीस शतकें या भूतलीं गाजली
 दिल्लीद्वार ह्यणूनियां प्रतिपुरीं यत्साक्ष ती राहिली ॥ १५ ॥

हिन्दूंतें यवनांसही प्रिय अशी होऊनि जी राहिली
 श्री जीची स्मृतिशेष जाहलि परी कान्ती नसे लोपली ।
 वास्तूत्कर्षगुणें प्रजानियमना श्रेयस्करी मानिली
 राहे यद्बिरुदावलींत खचिली चक्राधिराजावली ॥ १६ ॥

ही दिल्ली सकळपुरींत पट्टराणी
भूपातें प्रकृतिजनास ही शिराणी ।
हो योग्य प्रभुवर-घोषणा कराया
संमानें प्रभुवर-दर्शनासि घ्याया ॥ १७ ॥

ऐसा करुनि दृढ निश्चय देइ आज्ञा
तत्काल तो प्रतिनिधि स्वजनासि तज्ज्ञा ।
दिल्ली दुजी उठविली पटमण्डपांनीं
यांहीं प्रभूस्तव जणूं नव राजधानी ॥ १८ ॥

विस्तार, वैभव, तिची रमणीयताही
केली अलौकिक तिला उपमाच नाही ।
तीच्यापुढें मयकृती धरि तुच्छतेला
त्वष्टा जणूं अवतरुनि रची तियेला ॥ १९ ॥

स्वर्गांतुनी जणुं अचानक येथ आली
पाताळ फोडुनि धरातळिं कीं उदेली ।
हे इन्द्रजाल अथवा कृति यक्षिणीची
भांभावली मति तिला बघतां जनाची ॥ २० ॥

क्रीडागृहें, उपवनें, रमणीय वीथी
रम्याकृती रुचिर ती पटवेश्मपंक्ती ।
पाहूनि दृष्टि रमली, अनिमेष ठेली
बेडावली, निरखिण्यांतची गुंग झाली ॥ २१ ॥

भूपाचिया वसतिला अनुरूप हर्म्य
 नानाविधोपकरणीं युत आणि रम्य ।
 जेथें उणे न पडतील नृपा विलास
 होईल जेथहि तया सुखसंनिवास ॥ २२ ॥

ते स्तंभ गोल, पुढे त्यांवरती रुप्याचें
 त्याच्यावरी कळस सुन्दर सोनियाचे ।
 आंतूनियां भरजरी पट नेसवीले
 ऐसे अनेक पटमण्डप निर्मियेले ॥ २३ ॥

ही जेधवां पटपुरी अतिशुभ्रकान्ती
 रक्तांशुंनीं उजळिली रविनें प्रभातीं ।
 ती शोभली रुचिर अस्फुट-पीतरंगें
 कीं निर्मिलीच जणुं कृत्रिम पुष्परंगें ॥ २४ ॥

विद्युत्प्रकाश परिकल्पयला सुखार्थ
 रात्रौ, तयांत दिसलें स्फुट वस्तुजात ।
 त्या गौरवर्ण-किरणीं गमली जनातें
 दुग्धीच कीं बुडविली अवधी पुरी ते ॥ २५ ॥

कीं निर्मिली कमलपत्रपुटें जुळोनी
 किंवा हिमद्रव मुशींत बळें भरोनी ।
 नाना तरङ्ग उठले मनिं त्या पुरीची
 शोभा बघूनि, कृति धन्यचि कल्पकाची ॥ २६ ॥

दिल्ली-पुरीत, इतरत्रहि उत्सवाचे
संभार चालति अनेक परोपरीचे ।
सुखागता नृपतिला करण्यास जीं तीं
सोत्कण्ठ सर्व नगरें नृपराज-पंथीं ॥ २७ ॥

मुंबापुरीं नृपतिनें करितां प्रवेश
आरंभ हो भरतभूतळिं उत्सवास ।
जिकावया प्रकृति-चित्तचि जैत्रयात्रा
ही वाटली भरतभूंत मनुष्यमात्रा ॥ २८ ॥

बहुविध उपचारें थोर मुंबापुरीनें
करुनि विभवयोग्य स्वागता आदरानें ।
प्रथम विदित केली स्वामिभक्ती अपार
प्रमुदित मनिं झाला चक्रवर्ती सदार ॥ २९ ॥

दिल्लीला नृपवर जाय तों जनांनीं
केलेला पथिं सुखसोहळा बघूनी ।
जामाता वधुगृहिं जावया निघाला
ऐसा या प्रकृतिजनास हर्ष झाला ॥ ३० ॥

संराज्ञीसह नृपचक्रवर्ति आला
दिल्लीला, जयजयकार थोर झाला ।
सामोरे प्रतिनिधि, मुख्य कामदार
आले ते प्रणति करीति सोपचार ॥ ३१ ॥

श्रीशिंदे, नृपति तसे विकानिरीचे
 विश्वासू परिचर ते अधीश्वराचे ।
 आले, ते प्रथित नवाब रामपूरी
 सामोरे प्रतिनिधिच्या सवें पुढारी ॥ ३२ ॥

श्रीरामान्वय-भव हिन्दुजातिसूर्य
 मेवाडक्षितिपति, बाहुजातवर्य ।
 भूपांचा प्रतिनिधि, आदरार्थ आला
 सामोरा, कुशल वदूनि धन्य झाला ॥ ३३ ॥

सम्राट्पदा उचितशा विभवं प्रवेश
 दिल्ली-पुरींत करि भूपति सावकाश ।
 अश्रावरी बसुनि राजपथें निघाला
 आनन्दपूर्ण-नयनीं जनिं देखियेला ॥ ३४ ॥

बसुनियां रथीं चक्रवर्तिनी
 हळुंहळूं पथीं जाय नन्दिनी ।
 प्रणति घेत ती सस्मिताननीं
 निरखिली सती आदरें जनीं ॥ ३५ ॥

सरमाधवराव शूर शिंदा
 सरपरताब नृपालवीर खंदा ।
 श्रुत रामपुरीय ते नवाब
 तुरगारूढ पुढें, खरा अदाब ॥ ३६ ॥

मागें नृप-प्रतिनिधि, अभिजात मन्त्री ।
 जे राजकार्य करिती सविवेक तन्त्री ।
 त्या मागुतीं रथिं धुरंधर कामदार
 सेनापती अतिरथी, दळभार थोर ॥ ३७ ॥

भरला दरबार बादशाही
 उपमा त्यास कथापुराणिं नाहीं ।
 विसरूनि पुराण भिन्न भाव
 जन झाले अवघेहि एक जीव ॥ ३८ ॥

अवघें धन भारतावनीचें
 अवघें वैभव त्या ब्रितानियेचें ।
 जणुं एकवटूनि उत्सवाचें
 रचिलें कौतुक, पारणें दृशेचें ॥ ३९ ॥

रचिला पटमण्डप प्रयत्नीं
 पट्टता दाविलि ज्यांत शिल्पिपरत्नीं ।
 वसले जन ज्यांत लक्षसंख्य
 परि झालें नच लेशही असौख्य ॥ ४० ॥

सिंहासनद्वय तथा पटमण्डपांत
 केलें सुरम्य, भरतावनिनाथ जेथ ।
 सर्वांचिया सहज दृष्टिपथांत यावा
 तद्दर्शनें सकल लोक कृतार्थ व्हावा ॥ ४१ ॥

आला नृपाल दरबार खुला कराया
 राज्यप्रतिग्रह जना स्वमुखें कथाया ।
 त्यावेळचा अजब थाट पहावयाला
 वर्णावया क्षितिस गीष्पति कां न आला ॥ ४२ ॥

सामन्तभूभृदभिनन्दित चक्रवर्ती
 सर्वाभिवादित, समाहृत-चित्तवृत्ती ।
 श्वेतातपत्र, शिरिं रत्नकिरीट साजे
 सिंहासनस्थ दयितेसह तो विराजे ॥ ४३ ॥

सिंहासनीं वसुनियां निजघोषकातें
 आज्ञापिलें प्रकृतकार्य करावयातें ।
 झाला प्रचण्ड शतदुन्दुभि-तूर्य-नाद
 केला अनन्तर नृपें निजवाक्प्रसाद ॥ ४४ ॥

“राज्ञीसवें येथ पुनश्च आलों
 सर्वां तुह्मां भेटुनि धन्य झालों ।
 हें वर्ष गेलें बहुधा श्रमाचें
 नैमित्तिकाचें परि उत्सवाचें ॥ ४५ ॥

जें प्रेम केलें स्वजनासमान
 आह्मांवरी तें मनि आठवून ।
 सिंहासनारोहणिं बोललों तें
 आलों पुन्हां पूर्ण करावयातें ॥ ४६ ॥

सामन्तभूपांवरि राजनिष्ठ
 प्रजेवरी प्रेम मनीं प्रकृष्ट
 तें दाविण्या उत्सुक फार झालों
 झणूनि राजीसह येथ आलों ॥ ४७ ॥
 सिंहासनारोहसमुत्सवाला
 येणें न ज्या ज्या घडलें जनाला ।
 त्या त्या जना उत्सविं आज भाग
 घ्यायासि हा आणियला सुयोग ॥ ४८ ॥
 प्रांताधिकारी, दुसरे इमानी
 मद्दृत्य, सामन्तनृपाल मानी ।
 लोकाग्रणी, सैनिक मुख्य रंगीं
 पाहूनि धालों बहु अन्तरङ्गीं ॥ ४९ ॥
 ते स्वामिभक्ती निज दाखवाया
 येतील मातें मुजरा कराया ।
 घेऊनि तोषें मुजरे तयांचे
 करीन साफल्य तदीप्सिताचें ॥ ५० ॥
 प्रजा, तशी भूपति एकचिर्तीं
 प्रीती तशी सान्द्र सहानुभूती ।
 माझ्यावरी या समयीं करीती
 तें पाहुनी तोष मदीय चिर्तीं ॥ ५१ ॥

संतोष हा व्यक्त जर्नी करावा
 राज्याधिरोहोत्सव हा स्मरावा ।
 ह्यणूनि केल्या मदनुग्रहातें
 वर्णालि तो मत्प्रतिभू तुम्हांतें ॥ ५२ ॥

जे हक्क, जे मान हि पेशजीचे
 दिलें समाश्रासन पाळण्याचें ।
 सन्मान्य माझ्या पितरीं तुम्हांतें
 पाळीन निर्वाधचि मीहि ते ते ॥ ५३ ॥

संतोष, शान्ती, सुख या जनांत
 राहो अशी जी धरिली मनांत ।
 मत्पूर्वजीं तीच तयांसमान
 चिन्ता मनीं संतत वागवीन ॥ ५४ ॥

प्रभु सदय करो कृपा, मदीय
 प्रकृतिजर्नी, मज तो असो सहाय ।
 प्रकृतिसुखसमृद्धि साधण्यातें
 मज वितरो बल, हीच भाक त्यातें” ॥ ५५ ॥

वदूनि ऐसें क्षितिभृल्ललाम
 भूपां, प्रजेतें करुनी सलाम ।
 सिंहासर्नी तो बसतां उदण्ड
 हर्षें जयध्वान उठे प्रचण्ड ॥ ५६ ॥

जैसा कोंदणिं वैठकींत गहिरा अत्यंत शोभे हिरा
 सोन्याच्या मखरांत तेंवि नृपती सिंहासनीं साजिरा ।
 लावूनि स्वकरां भुईस, मुजरा त्या राजराजेश्वरा
 संराज्ञीसह, सर्व सभ्य करिती हो चक्रवर्ती खरा ॥ ५७ ॥

हा पूर्ण होतां प्रकृतिप्रणाम-
 संस्कार, तो भूपति पूर्णकाम ।
 उठूनि राज्ञीसह सज्ज जाया
 द्वितीय सिंहासन आक्रमाया ॥ ५८ ॥

पुनश्च तूर्यादिक-वाद्य-घोषणा
 पुनश्च अश्वस्र-गभीर-गर्जना ।
 पुनश्च सम्राट्-परिवार चालला
 यथाक्रमें मण्डपिं जेंवि पातला ॥ ५९ ॥

पुनश्च सिंहासनिं तो विराजला
 राजश्रियेच्या उपचारिं वेष्टिला ।
 त्या प्रांगणीं वीस हजार सैनिक
 येऊनि ठेले नृपराजसंमुख ॥ ६० ॥

त्यांहीं सलामी नृपचक्रवर्तिला
 देऊनि आनन्द तथा निवेदिला ।
 मागूनि भूपप्रतिभू विचक्षण
 स्वयें करी स्वामिकृपा-निरूपण ॥ ६१ ॥

सम्राट्-प्रसादा परिसूनि कानीं
जयध्वनी प्रक्रमिला जनांनीं ।
तो सागराच्या लहरीप्रमाणें
क्षणोक्षणीं वाढत जाय मानें ॥ ६२ ॥

हा आटोपुनि कार्यभाग सगळा, भूपाळ संतोषला
आला त्या विभवे पुनश्च पहिल्या तो मंडपीं पातला ।
राज्ञीच्या समवेत घेत मुजरे सिंहासनीं बैसला
लोकांनीं अभिनंदिला, जयजयध्वानें पुन्हां वंदिला ॥६३॥

सर्वत्र होतांच पुनश्च शान्ती
तो गोड वाणी नृप-चक्रवर्ती
बोले प्रजेला, जणुं गोड घास
तो जाहला भूपतिचा निदेश ॥ ६४ ॥

“जे श्रेय होय सचिव-प्रतिभूविचारें
तें सांगतों करुनि निश्चित आज सारें ।
हे दिल्लि सर्व नगरींत जुनी पुराणी
केली असे भरतभूतलिं राजधानी ॥ ६५ ॥

तैसाच वंगजन राहिल एकछत्रीं
होईल पालन तदीयहि एकतंत्रीं ।
हा होउं पालट सुखावह मत्प्रजेला
प्रेमें प्रसाद ह्यणुनी दिधला तुह्यांला” ॥ ६६ ॥

हे शब्द कानि पडतांच, समुद्र जैसा
हेलावला सकलही जन तो अपैसा ।
आनन्दविस्मयवशें जणुं नष्टसंज्ञ
तो भासला जन नृपालपदीं कृतज्ञ ॥ ६७ ॥

आटोपुनी सकल तें दरबार-काज
आला तसा परतला क्षितिपाधिराज ।
नेपाळदेशिं मग तो मृगया कराया
जाई कृतार्थ, बहुल श्रम ते हराया ॥ ६८ ॥

अनेक भूपोचित-शिष्टकार्यें
करूनियां भारतभूपवर्यें ।
प्रयाण आंगलावनिलार्गिं केलें
वाटे प्रजाचित्त हरूनि नेलें ॥ ६९ ॥

संस्थानें न च हीं, परी विखुरले देशांत या प्रस्तर
अस्ताव्यस्त समस्त, त्यांस घडुनी साम्राज्यसन्मन्दिर ।
ज्यांनीं हें रचिलें प्रसन्न ह्यणुनी त्या आंगल-भूभृत्करीं
ठेवी येथिल राज्यसूत्र सगळें अस्मद्धिता श्रीहरी ॥ ७० ॥

अव्यक्त निष्ठेस हि मूर्तरूप
ज्यानें दिलें तो जनिं वंद्य भूप ।

1 A remark attributed to the late Tukoji Rao Holkar grandfather of the present Chief of Indore.

अस्तासि नेला स्वपरादि-भेद
सर्वामुखीं हा शुभधन्यवाद ॥ ७१ ॥

जी धन्यता देवपतीस नाकीं
जी रामरायासहि मृत्यु लोकीं ।
जी लाधली धर्मनृपा जनीं या
ती प्राप्त हो पञ्चमजार्जराया ॥ ७२ ॥

चिरायु देवो प्रभु जार्जराया
सौराज्यसौख्या प्रकृतीस द्याया ।
नान्दो दिगन्तांत तदीय कीर्ती
या हिन्दभूची हि असो विभूती ॥ ७३ ॥

दिल्ली-दरबार.

(कटाव.)

दिल्लीचा दरबार, ऐका त्याचा हा अखबार ॥ ध्रु० ॥

बादशाहाच्या आगमनाचा, दिवस उगवला तो सोन्याचा,
चक्रवर्तिला पहावयाचा, सुयोग आला बहु भाग्याचा, ऐसें मानुनि
जों आभाळीं, तांबड कोठें फुटूं लागली, तों दिल्ली खडबडून उठली,
राजमार्गी येऊन थडकली, राजदर्शना आतुर झाली, गड्या ओटे
पाहुं लागली, वसावयाला सोय चांगली, कोणी उंच तरूच्या
खालीं, पाहुनियां घनदाट सावली, पोरेंबाळें सान चिमुकलीं,
कटिखांद्यावर घेउन बसलीं, सम्राड्मार्गी दृष्टि रोंखिली, सान
मुलें ही भूक विसरलीं, चित्रासम तीं तटस्थ ठेलीं, उत्कण्ठित झालीं,
अधिपा पहावया आलीं ॥ १ ॥

जों न दहाचा ठोका पडला, तों दळभार सकलही हलला,
खखस्थानीं गोरा काळा, राजमार्ग रोंखुनियां ठेला, आपआपला
वेष निराळा, लाल पांढरा तुमान डगला, टोपी फेटा कंबर-
पट्टा, संगिन बंदुक बर्ची भाला, तुस्त कसुनियां सज्ज जाहला,
बादशाहाच्या मार्गी डोळां, लावुनि बघतां चित्र भासला, जणुं
दगडाचा करुनि पुतळा, राजपथीं तो निपट बसविला, सभोंवार
जन झाला गोळा, एकदील सर्वांचा झाला, दिवस हळुं हळुं चढूं

लागला, तोंच धुराचा लोट निरखिला, भकभक सुरसुर शब्द उमटला, आगगाडिचा सिम्ल पडला, बादशहा आला, लोकां हर्ष बहू झाला ॥ २ ॥

स्वारी सेलिमगडीं पातली, तोफांची सरबत्ती झडली, रणवाद्यांची धूम उसळली, सलामीस उमराव मंडळी, जाउनि सादर उभी ठाकली, सारंगा घोड्यावर बसली, खासा स्वारी पुढें निघाली, अघाडीस काळ्या घोड्यावर, सरमाधव आलिजाबहादर त्यांजसवें पांढऱ्या ह्यावर, बिकानीरचे शूरवीर सर प्रताप तैसे, रामपुरीचे नबाब खासे, पुढति चालती, खाशा स्वारी मागें सुरथीं, चक्रवर्तिनी श्रीमेरि सती, परिचारक-गण तिच्या सभोर्ती, पिछाडीस राजाचे मन्त्री, राज्य सुयंत्रित ज्यांच्या तंत्रीं, चाले तो अधिकारि-पुरुष-गण, शूरवीर सरदार बहादर, अश्वपदाती, असंख्यात त्या मागें येती, सम्राटाचें रक्षण करिती, स्वारी ती आली, सगळी दिल्ली गजबजली ॥ ३ ॥

अजब त्या दरबाराचा थाट, वर्णू न शके चारणभाट, मंडप रचिला थोर अफाट, युक्ती तैशी कृतिहि अचाट, एककेन्द्रवलय-द्वयघाट, लक्ष मनुष्यांचा तयिं साठ, सिंहासनस्थ श्री-सम्राट् अधोभागिं त्याच्या तो लाट, पहावयाचा न हो बोभाट, बेत करूनी आटोकाट, मंडप रचिला, चोंहोंबाजुंनीं भव्य कमानी, दिव्य तोरणें, स्तंभीं स्तंभीं कळस साजिरे, दृष्टी क्षणभर जयीं न

च ठरे, चित्र पताका, सुखद बैठका, महाराज राजेश्वर राणे, रावळ ठाकुर राव पुराणे, नबाब बेगम नबाबजादे, खानीखानान ही सुलतान, मीर अमीर, जुने उमराव खानबहादर, राय-बहादर शम्-सुल्-उल्मा, महामहोपाध्याय इतरही, बडे लोक कामदार मानी, काळे गोरे भृत्य इमानी, मुसलमान रजपूत मराठे, शीख जाट ही शान भुतानी, काश्मीरी सिंधी नेपाळी, चिनी आणि ब्रह्मी बंगाली, कन्नड तामिळ जन मलयाळी, तमाम ऐसे निमंत्रिलेले लोक बसाया, दिवाणखान्यापरी सुबकसा, तंबू मोठा त्यांतचि गर्भी बादशाहाचे तख्त मांडिलें तें सोन्याचें, पडदे सुन्दर किनकाफाचे, पायांखालीं छान जरीचे, आंथरिले ते मऊ गालिचे, इतर वर्तुळीं सुरम्य दुसरें, सिंहासन भूपास साजिरें, सभोंवार उमराव धुरंधर, बसावयाची सोय चांगली, एकाखालीं एक पायरी, संगमरवरी, ऐशापरिची रम्य योजना, केली दरबाराची, अद्भुत कृति ते साची ॥ ४ ॥

दरबाराची वेळ जाहली, स्वस्वस्थानीं सर्व मंडळी, वेळेवर येऊनि बैसली, मध्याहाची वेळ ठेपली, सुस्वर वाद्यें वाजुं लागलीं, काळ्या गोण्या भडक पलटणी, तडक दुजी एकीच्या मागुनि, भव्य पटांगणि, उभ्या राहिल्या सज्ज होउनी, वीस हजार बडे लढवय्ये, शीख जाट गुरखे पुरभय्ये, पठाण कडवे आणि रोहिले, शूर मराठे चपळ मावळे, क्रमाक्रमानें येउनि ठेले,

पुणे माली प्रगल्भ

४३७ ब नारायण

दा. नं ६६५

६४

राज्यारोहण.

फिरुनि वाजल्या शिंगतुताच्या, चोवदार मारिति ललकाच्या, मंत्रि प्रतिनिधि यांच्या स्वाच्या, येतां लगवग दरबारीं त्या बहुत जाहली, सर्व मंडळी सलामीस ती खडी राहिली, हा कोलाहल न जों थांबला, तों फिरुनी झणझणाट उठला, तोफांचा खडखडाट झाला, भूमिभाग तो थरथर हलला, सम्राड्-रथ तो दिसूं लागला, पुढें थोर दळभार चालला, येतां येतां हळूं हळूं तो, दिव्यस्यन्दन जवळ पातला, हर्षाचा कल्होळ मातला, दरबारा आला, अधिनृप लोकांतें दिसला ॥ ५ ॥

आठ राजपुत्रांनीं जामा, चक्रवर्तिचा उचलुनि धरिला, चक्रवर्तिनीच्या खिदमतिला, सादर सन्निध राजकुमार-द्वय राहिलें, अपार कुतुकें जनीं देखिलें, सम्राटाचे शिरीं हिच्याचा मुकुट शोभला, सुवर्ण-दंडावरी भरजरी आतपत्र तें, चामर दों बाजूस वारिती, चोवदार ललकारी मारिति, ऐशा विभवें सावकाश सर्वांची प्रणती, घेतघेत ती राजदंपती, दरबाराच्या गर्भीं आली, सिंहासनिं आरूढ जाहली, आनंदाची उकळी फुटली, सर्वांनीं सानंद वंदिली, मग आज्ञेनें कंठरवानें घोष करुनी, अधिकृत पुरुषें, दरबार सुरू केला, हर्षा पार नसे उरला ॥ ६ ॥

OPINION.

I have read Mr. Ganesh Janardan Agashe's poem in Marathi, called the "Rajyâ-Rohana" *i. e.* coronation of King Emperor George V. The argument of the poem given in English describes the contents of the introduction, and of each of the five cantos which make up the poem.

A Marathi reader will be struck to note the similarity in the ideal of a King in the West and in the East, and in the religious observances attendant on the coronation of a King.

The early cantos describe the coronation of Indra (the God of gods), Râma (the great king of Ayodhyâ—now deified) and Yudhisthira (the eldest of the Pandavas who overthrew the Kauravas). The next canto describes the ceremonies at the coronation of King George V. at Westminster.

In the last canto which deals with the Delhi Durbâr, Mr. Agashe has laid stress on the creed of the late Hon'ble Mr. Justice Ranade—that it is through divine dispensation that India has been brought under the ægis of the British rule and that it will be fitted to take its proper position among the civilised nations of the world, only by the training it will receive under the eye and direction of Britain. The poet has in these two last cantos done ample justice to the noble qualities of Queen Victoria the Good, and of King Edward VII—the Peace-maker—and to the *sympathy* that the King-Emperor George V. has shown, even from his first visit as Prince of Wales, for his Indian subjects, whom he would treat as his other subjects. The deep loyalty stirred in the hearts of Indians by the King's visit is well described. The splendours of the City of Canvas and of the Procession, and of the Durbâr are adequately treated. The poem concludes with a benediction for long life and prosperity to the King-Emperor in which all will join.

The poet sums up the thoughts of the Indian people at the time of the King's visit, the beneficial results of which will be lasting.

The poem is written in classical Marathi. Following the precedent set by Sanskrit poets Mr. Agashe restricts each canto except the last to one metre.

The poem is sure to be well received by the public.

AKOLA: }
21 September 1912. }

VISHNU M. MAHAJANI.